

پژوهشگر: علی سادنی

استاد ناظر: دکتر محمد جعفر جوادی

پژوهشی دربارهٔ:

عوامل مؤثر در

ترغیب دانش آموزان به نماز

با تأکید بر عوامل درون مدرسه‌ای

به سفارش: شورای تحقیقات ادارهٔ کل آموزش و پرورش استان مرکزی.

به‌عنوان یک مسألهٔ اساسی و قابل پژوهش استناد می‌شود.

"حقیقت آن است که در کار معرفی نماز کوتاهی‌های زیادی شده است و نتیجه آنکه نماز هنوز جایگاه شایستهٔ خود را حتی در نظام جمهوری اسلامی ما بدست نیاورده است."
"حضرت آیت‌الله خامنه‌ای"

"در تهران، در جلسه‌ای که ۵۰۰ نفر از رؤسای دبیرستانها شرکت داشتند، بحث به نماز رسید. از عدهٔ نمازگزاران پرسیدم، پانصد نفر همه دست بلند کردند و آمار تکان دهنده‌ای ارائه شد. کنجکاو شدم و دوباره پرسیدم - در صد بالا دربارهٔ اعراض از نماز -

مقدمه:

با توجه به اینکه نوجوانان امروز در جامعه و آموزش و پرورش اسلامی رشد و پرورش یافته‌اند، انتظار آن است که از اعتقادات مذهبی راسخ‌تر و استوارتری برخوردار باشند و نسبت به انجام رفتارهای مذهبی (که نماز از شاخص‌ترین آنهاست) تقید و پایبندی بیشتری داشته باشند. اما بررسی‌های انجام شده در سالهای اخیر خلاف انتظار فوق را نشان می‌دهد. در ذیل تنها به نمونه‌هایی از این احساس خطر و طرح موضوع

نگرشهای فرد مهمترین این عوامل محسوب می‌گردد و از دیگر سو هر نگرشی دارای سه بعد اساسی است: شناختی، احساسی و رفتاری که در صورت وجود نارسایی در هر یک از ابعاد، آن نگرش به رفتار تبدیل نخواهد شد و به‌عکس با تقویت بعد شناختی و احساسی، بعد رفتاری آن نگرش نیز تحقق خواهد یافت.

اهداف تحقیق:

- ۱- دستیابی به میزان توجه و گرایش دانش‌آموزان به اصل نماز (بدون توجه به اینکه خود مقید به انجام این رفتار مذهبی هستند یا خیر).
- ۲- دستیابی به میزان توجه و پایبندی دانش‌آموزان در انجام مهمترین رفتار مذهبی (نماز).
- ۳- دستیابی به عوامل تأثیرگذار در گرایش یا عدم گرایش نوجوانان به نماز.
- ۴- دستیابی به متغیرهایی از نظام آموزشی و عوامل درون مدرسه‌ای که در تشویق یا بازدارندگی دانش‌آموزان نسبت به انجام این رفتار مذهبی می‌توانند مؤثر باشند.
- ۵- و...

سؤالات و فرضیات تحقیق:

با توجه به اینکه در پژوهش حاضر ۳ سؤال و ۵ فرضیه وجود دارد، ترتیب نگارش آنها براساس مقولات مطرح شده در ابزار تحقیق می‌باشد و در تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز همین نظم منطقی رعایت گردیده است و لذا ردیفهای ۱، ۲ و ۷ سؤالات تحقیق و ردیفهای ۳، ۴، ۵، ۶ و ۸ فرضیات تحقیق می‌باشند:

- ۱- میزان گرایش دانش‌آموزان به "اصل نماز" چگونه است؟
- ۲- "میزان رفتار و پایبندی به نماز" در بین دانش‌آموزان در چه حدی است؟
- ۳- بین گرایش دانش‌آموزان به نماز و میزان مقبولیت دبیران دینی در نزد آنان ارتباط وجود دارد.

دستا به اتفاق به علامت منفی بالا رفت، احساس کردم باید کاری انجام دهم.

"حجت‌الاسلام والمسلمین قرائتی"

مستندات فوق و همچنین سایر مستنداتی که در اصل گزارش آمده است، این سؤال را به ذهن متبادر می‌کند که براستی علی‌رغم همه تلاشهای گذشته در جهت پایبند نمودن نسل جوان (نسل پس از انقلاب) نسبت به نماز، علل و عوامل بی‌رغبتی و یا کم‌توجهی بعضی از آنان نسبت به این مهم، ریشه در چه چیزهایی دارد؟ و نیز میزان گرایش دانش‌آموزان به "اصل نماز" و "پایبندی آنان به رفتار نماز" در چه حدی است؟

گرچه این مسأله ریشه در هر سه نهاد خانواده، مدرسه و اجتماع دارد، اما هدف تحقیق حاضر دستیابی به میزان گرایش دانش‌آموزان به "اصل نماز" و همچنین میزان توجه و پایبندی آنان در انجام "رفتار نماز" و در نهایت دستیابی به عوامل درون مدرسه‌ای مؤثر در تشویق و یا بازدارندگی دانش‌آموزان در انجام این رفتار مذهبی می‌باشد.

از آنجا که هر پژوهش نظام‌دار می‌بایست از مبنای نظری قوی برخوردار باشد، با مطالعات گسترده‌ای که پژوهشگر در این مسیر انجام داده است، به نظریات منطبق و مرتبط با موضوع پژوهش حاضر دست یافته که در واقع پایه‌های نظری تحقیق می‌باشد. شایان ذکر است که ابعاد نظری تحقیق به تفصیل در اصل گزارش آمده، اما در جمع‌بندی مبانی نظری می‌توان به نتیجه ذیل دست یافت:

همه انسانها بویژه کودکان و نوجوانان به لحاظ فطرت پاک خود، به‌طرف دین و دستورهای دینی گرایش دارند، اما ممکن است عواملی مانع از بروز و ظهور رفتارهای مذهبی در آنان شود و در صورتی که این موانع برطرف گردد، میل به پرستش، نماد بیرونی خود را به شکل رفتارهای مذهبی خواهد داشت. در غیر این صورت به‌رغم فطری بودن پرستش، رفتارهای مذهبی نماد بیرونی ندارد. اما رفتارهای انسان متأثر از عوامل متعددی است که

در مدارس .

۶- بررسی شیوه‌ها و روشهای جذب دانش‌آموزان کلاسهای دوم و سوم متوسطه به نماز و نماز جماعت در استان کرمان .

۷- نقش عوامل مذهبی در میزان گرایش دانش‌آموزان به سیگار .

۸- نگرش دانش‌آموزان دختر و پسر در دوره راهنمایی و متوسطه استان مازندران نسبت به اقامه نماز جماعت در مدارس .

۹- بررسی علل و انگیزه‌های عدم حضور برخی از دبیران دوره متوسطه استان مازندران در مراسم اقامه نماز جماعت در مدارس .

۱۰- بررسی عوامل خانوادگی - مدرسه‌ای در گرایش دانش‌آموزان به نماز جماعت در استان مرکزی

۱۱- جایگاه مذهب در اعتقادات عملی جوانان .

۱۲- بررسی علل و عوامل درون مدرسه‌ای مؤثر در جذب دانش‌آموزان به نماز جماعت .

یافته‌های تحقیق :

۱- یافته‌های پژوهش در پاسخ به اولین سؤال تحقیق :

نتایج حاصل از برآیند مجموع مقوله‌های مثبت و منفی نشان می‌دهد که در مجموع، نگرش دانش‌آموزان به " اصل نماز " مثبت و بیش از حد متوسط می‌باشد و مهمترین عوامل مؤثر در عدم گرایش بعضی از نوجوانان به اصل نماز به ترتیب عبارتند از :

(الف) نداشتن انگیزه قوی برای خواندن نماز .

(ب) عادت نداشتن به خواندن نماز از دوران کودکی .

(ج) ندانستن فلسفه و اسرار نماز .

(د) ترجیح دادن تفریح و سرگرمی (به علت جاذبه بیشتر آن در نزد این عده) .

(ه) حل نشدن بعضی از مسائل اعتقادی مانند مسأله خدا، معاد و ... در نزد این گروه از نوجوانان .

۴- بین گرایش دانش‌آموزان به نماز و میزان محبوبیت مربیان تربیتی در نزد آنان رابطه وجود دارد .

۵- بین گرایش دانش‌آموزان به نماز و میزان گرایش نزدیکترین دوستان و همسالان آنان به این فریضه الهی ارتباط وجود دارد .

۶- حضور در اردوهای زیارتی - سیاحتی و الگوپذیری دانش‌آموزان از برنامه‌های اردو در گرایش نوجوانان به نماز نقش مؤثری دارد .

۷- نقش کتب دینی در ایجاد گرایش دانش‌آموزان به نماز چگونه است ؟

۸- گفتار و رفتار دبیران غیردینی در ارتباط با نماز در گرایش دانش‌آموزان به این فریضه الهی نقش مؤثری دارد .

پیشینه تحقیق :

با توجه به اینکه انجام هر پژوهش علمی جز در سایه ادبیات و تاریخچه آن میسر نیست ، در این پژوهش نیز پیشینه تاریخی نماز از حضرت آدم تا حضرت خاتم، جایگاه این فریضه مهم الهی در سیره عملی معصومین علیهم‌السلام تا فقهای عصر حاضر ، نماز در آئینه قرآن و همچنین تحقیقات ذیل که با موضوع پژوهش در ارتباط بوده‌اند مورد بررسی قرار گرفته است :

۱- بررسی عوامل مؤثر در جذب نوجوانان و جوانان به نماز جماعت در دبیرستانهای شهرستان یزد .

۲- بررسی عوامل مؤثر در جذب بیشتر دانش‌آموزان به نماز جماعت در شهر اصفهان .

۳- بررسی عوامل مؤثر در میزان گرایشهای اسلامی و عمل به فرایض دینی در بین دانش‌آموزان مدارس راهنمایی و متوسطه استان هرمزگان .

۴- بررسی عوامل گرایش نوجوانان به نماز جماعت در مدارس متوسطه بخش اشکذر از توابع یزد .

۵- نگرش دانش‌آموزان مقاطع راهنمایی و متوسطه استان گیلان نسبت به اقامه نماز جماعت

در بین دانش‌آموزان شهر اراک پایین‌تر از حد متوسط می‌باشد، پایبندی نوجوانان و جوانان شهرهای فرمهبین و شازند بالاتر از حد متوسط بوده است. آزمون نیز معنی‌دار بودن این تفاوت را تأیید نموده است و این یافته نشانه تأثیر شرایط محیطی و عوامل بازدارنده در شهرهای بزرگ و تأثیر کمتر آن در شهرهای کوچکتر می‌باشد.

ب) میزان رفتار و پایبندی به نماز در دختران "راهنمایی" بیش از دختران "متوسطه" می‌باشد و آزمون، معنی‌دار بودن این تفاوت را تأیید نموده است.

ج) بین "دختران" و "پسران" در میزان رفتار و پایبندی به نماز تفاوت معنی‌دار وجود ندارد. گرچه این میزان در دختران کمی بیشتر از پسران می‌باشد. نگارنده علت این اختلاف را ناشی از این می‌داند که اهرمهای کنترل از طرف خانواده‌ها نسبت به دختران بیش از پسران می‌باشد و همچنین ضریب آسیب‌پذیری پسران از عوامل گوناگون اجتماعی و ابزارهای مختلف بیگانگان در هجوم فرهنگی در جهت کم‌رنگ نمودن مبانی و باورهای اعتقادی آنان بیش از دختران است.

د) بین دانش‌آموزان شهرهای فرمهبین و شازند در میزان رفتار و پایبندی به نماز تفاوت معنی‌داری وجود ندارد (گرچه میزان رفتار و پایبندی به نماز در بین دانش‌آموزان شهر فرمهبین کمی بیشتر است).

نگارنده تفاوت فوق را در این می‌داند که بافت مذهبی شهر شازند در سالهای اخیر با احداث دو کارخانه عظیم صنعتی در اطراف آن (پتروشیمی و پالایشگاه) از حضور خارجی‌ان و افرادی که از استانها و شهرهای دیگر و با فرهنگهای متفاوت در این شهر سکنی گزیده‌اند، تأثیر پذیرفته است. اما عوامل مذکور در شهر فرمهبین وجود نداشته و همچنان بافت مذهبی خویش را حفظ نموده است.

۳- یافته‌های تحقیق در پاسخ به فرضیه اول (نقش دبیران دینی):

تجزیه و تحلیل و آزمون داده‌ها نشان می‌دهد که

۲- یافته‌های پژوهش در پاسخ به دومین سؤال تحقیق:

نتایج حاصل از بررسی‌های صورت گرفته در مورد "میزان رفتار و پایبندی دانش‌آموزان به نماز" نشان می‌دهد که به‌رغم نگرش مثبتی که آنان به اصل نماز دارند، میزان و کیفیت رفتار نماز در بین دانش‌آموزان (بویژه در دوره متوسطه) پایین‌تر از حد متوسط است. به عبارت بهتر هر چند نوجوانان به اصل نماز نگرش مثبت دارند، ولی عواملی مانع از انجام رفتار نماز در آنان شده و یا از کیفیت و پایبندی نوجوانان نسبت به این مهم کاسته است. البته تفاوت‌های معنی‌داری بین مناطق و دوره‌های تحصیلی وجود دارد که در ادامه ذکر خواهد شد:

الف) در حالی که میزان رفتار و پایبندی به نماز

گرایش دانش‌آموزان به این فريضة الهی افزایش می‌یابد و بالعکس هر قدر دبیران دینی از محبوبیت کمتری برخوردار باشند، توصیه‌های آنان در مورد نماز تأثیر کمتری در گرایش نوجوانان به نماز خواهد داشت و حتی بدون تأثیر می‌باشد.

۴- یافته‌های تحقیق در پاسخ به فرضیه دوم (نقش مربیان و تبلیغات درون مدرسه‌ای) :

بر اساس نتایج بدست آمده، مربیان تربیتی سومین نقش را در تشویق و ترغیب دانش‌آموزان به نماز ایفا می‌کنند و از میان عوامل مورد بررسی در این بخش، عوامل ذیل به ترتیب اهمیت در گرایش نوجوانان به نماز مؤثر بوده است :

الف) برگزاری نماز جماعت در مدرسه.

ب) برگزاری مراسم جشن تکلیف در مدرسه.

ج) یادآوری اهمیت نماز از طریق پوسترهایی که در محیط مدرسه نصب گردیده است.

د) نقش الگویی مربیان تربیتی.

ه) محبوبیت مربیان تربیتی.

شایان ذکر اینست که آزمون، نقش اعضای انجمن‌های اسلامی مدارس را در گرایش

دبیران دینی مؤثرترین نقش را در تشویق و ترغیب دانش‌آموزان به نماز ایفا نموده‌اند و از میان عوامل مورد بررسی، عوامل ذیل به ترتیب اهمیت در گرایش نوجوانان به نماز مؤثر بوده است :

الف) تلاش دبیران دینی در آگاه کردن دانش‌آموزان نسبت به اهمیت و اسرار نماز.

ب) شخصیت علمی و میزان توانایی دبیران دینی در پاسخگویی به سؤالات دینی و مذهبی نوجوانان.

ج) محبوبیت دبیران دینی در نزد دانش‌آموزان.

د) مطابقت بین گفتار و عمل دبیران دینی.

ه) شخصیت معنوی و مذهبی دبیران دینی و باور داشتن به آن در نزد دانش‌آموزان.

و) یادآوری و "سفارشهای مکرر" دبیران دینی در باره اهمیت نماز.

آزمون انجام شده فرضیه اول را با ضریب همبستگی 0.9328 و 95 درصد اطمینان مورد تأیید قرار داده است.

یعنی هر قدر دبیران دینی از محبوبیت بیشتری در نزد دانش‌آموزان برخوردار باشند، توصیه‌های آنان در مورد نماز تأثیر بیشتری داشته، میزان

و ۹۵ درصد اطمینان) فرضیه چهارم را مورد تأیید قرار داده است. یعنی حضور در اردوهای زیارتی - سیاحتی و الگوبذیری دانش‌آموزان از برنامه‌های اردو در گرایش نوجوانان به نماز نقش مؤثری دارد. نتایج نشان می‌دهد افرادی که در اردوهای زیارتی - سیاحتی شرکت داشته‌اند، حضور در مساجد و مکانهای زیارتی در طول اردو را به‌عنوان یک عامل مؤثر در اشتیاق به راز و نیاز با خدا و توجه خویش به نماز مورد تأیید قرار داده‌اند.

۷- یافته‌های پژوهش در پاسخ به سؤمین سؤال تحقیق (نقش کتابهای دینی):

آزمون کای اسکور (با $\chi^2 = 193/64$ و $d.f = 10$ و ۹۵ درصد اطمینان) برای پاسخ به نقش کتب دینی در گرایش دانش‌آموزان به نماز نشان می‌دهد: بین مقولاتی که نقش کتب دینی را مورد بررسی قرار داده است، تفاوت معنی‌داری وجود دارد. به عبارت بهتر بیشترین اطلاعاتی که دانش‌آموزان از کتب دینی فرا گرفته‌اند، احکام نماز بوده است، نه اسرار و فلسفه آن و اکثر افراد نمونه در پاسخ به یکی دیگر از مقولات این بخش معتقد بوده‌اند که فلسفه و اسرار نماز بخوبی در کتب دینی مشخص نشده است.

۸- یافته‌های تحقیق در پاسخ به فرضیه پنجم (نقش دبیران غیردینی):

آزمون کای اسکور (با $\chi^2 = 603/3$ و $d.f = 10$ و ۹۵ درصد اطمینان) فرضیه پنجم را مورد تأیید قرار داده است.

در این آزمون نقش توصیه‌ها و سفارشهای دبیران غیردینی در مورد نماز و همچنین تأثیر حضور دبیران غیردینی در صفوف نماز جماعت مدرسه در گرایش دانش‌آموزان به نماز مورد تأیید قرار گرفته است. همچنین دانش‌آموزان تطابق بین گفتار و عمل دبیران غیردینی را بیش از تطابق گفتار و عمل دبیران دینی در گرایش خود به نماز مؤثر دانسته‌اند و آزمون نیز معنی‌دار بودن این تفاوت

دانش‌آموزان به نماز مورد تأیید قرار نداده است و به عبارت دیگر نگرش منفی دانش‌آموزان نسبت به گفتار و رفتار اعضای انجمن‌های اسلامی مدارس بیش از نگرش مثبت می‌باشد و در پاسخ به سؤالات باز، علت آن را عدم تطابق بین گفتار و عمل اعضای انجمن‌های اسلامی، سوء استفاده از موقعیت خود، بی‌توجهی به درس، عدم احترام لازم از طرف آنان نسبت به دبیران و ... ابراز نموده‌اند.

آزمون، فرضیه دوم را با ضریب همبستگی $0/8820$ و ۹۵ درصد اطمینان تأیید نموده است.

یعنی هر قدر مربیان تربیتی از محبوبیت بیشتری در نزد دانش‌آموزان برخوردار باشند، توصیه‌های آنان در مورد نماز تأثیر بیشتری دارد و میزان گرایش دانش‌آموزان به نماز افزایش می‌یابد و بالعکس هر قدر مربیان تربیتی از محبوبیت کمتری در نزد دانش‌آموزان برخوردار باشند، توصیه‌های آنان در مورد نماز نیز تأثیر کمتری در گرایش دانش‌آموزان به نماز خواهد داشت و حتی بدون تأثیر است.

۵- یافته‌های تحقیق در پاسخ به فرضیه سوم (نقش نزدیکترین دوستان و همسالان):

فرضیه سوم با ضریب همبستگی $0/9625$ و ۹۵ درصد اطمینان مورد تأیید قرار گرفته است. یعنی هر قدر نزدیکترین دوستان افراد در سنین نوجوانی در انجام رفتار نماز پایبندی بیشتری داشته باشند، بر روی آنها تأثیر مستقیم بر جای گذاشته، نقش مؤثری در تشویق و ترغیب دیگر همسالان خود بر جای خواهند گذاشت. آزمون کنترل، عکس فرضیه چهارم را نیز تأیید نموده است. یعنی هر قدر نزدیکترین دوستان افراد در دوران نوجوانی نگرش منفی نسبت به نماز داشته باشند، بر روی آنها تأثیر منفی بر جای گذاشته، از گرایش آنان به نماز خواهند کاست.

۶- یافته‌های تحقیق در پاسخ به فرضیه چهارم (نقش اردوهای زیارتی - سیاحتی):

آزمون کای اسکور (با $\chi^2 = 278/16$ و $d.f = 10$)

راتا‌یید نموده است .

الهی می‌باشد، اما فقدان و یا کم بودن انگیزه ناشی از این است که مسأله نماز برای این عده توأم با نوعی احساس خوشایند نبوده و نماز به صورت یک رفتار خشک و بی‌روح در نظر آنان جلوه نموده است . همچنین "عادت نداشتن به انجام رفتار نماز از دوران کودکی" و "ندانستن فلسفه و اسرار نماز" از دیگر موانع مهم در کاهش "رفتار نماز" در بین نوجوانان و جوانان می‌باشد.

با توجه به یافته‌های فوق، مناسب‌ترین راه‌حل کاربردی در ترغیب دانش‌آموزان به نماز، "تقویت بعد شناختی و عاطفی آنان نسبت به این فریضه‌الهی می‌باشد."

اما چگونه می‌توان بعد شناختی و عاطفی دانش‌آموزان را در مورد نماز تقویت کرد؟

"کتاب دینی" مدارس به علت سازمان یافتگی، بهترین "ابزار" مناسب در جهت تحقق هدف فوق می‌باشد. از دیگر سو نتایج حاصله در پاسخ به سومین سؤال تحقیق نشان داده است که کتب دینی مدارس در حال حاضر نتوانسته است جایگاه ویژه خود را در مسیر ترغیب دانش‌آموزان به نماز بدست آورد.

حال چگونه می‌توان از این "ابزار گسترده و سازمان یافته" بهره گرفت؟

پیشنهادها و توصیه‌ها:

الف) راه‌کارهای عملی متناسب با یافته‌های به‌دست آمده در پاسخ به سؤالات تحقیق:

۱- تقویت بعد شناختی، احساسی دانش‌آموزان نسبت به اسرار و فلسفه نماز و توأم نمودن آن با داستانها و حکایات خوشایند:

نتایج حاصل از تحقیق حاضر نشان می‌دهد که به‌رغم نگرش مثبت اکثر افراد نمونه به "اصل نماز"، میزان "رفتار نماز" در بین دانش‌آموزان (بویژه در دوره متوسطه) پایین‌تر از سطح انتظار قرار دارد.

"نداشتن انگیزه قوی" از مهمترین موانع اساسی در بازدارندگی دانش‌آموزان نسبت به این فریضه

الف) برای تقویت بعد شناختی و افزایش انگیزه دانش‌آموزان در انجام رفتار نماز، چنانچه چکیده‌ای از فلسفه و اسرار نماز از دیدگاه دانشمندان و صاحب‌نظران مختلف (به‌عنوان مثال اسرار نماز از دیدگاه ۴۰ تن از دانشمندان) تدوین و تنظیم شود و سپس با رعایت تنوع و سطح فهم دانش‌آموزان، به‌عنوان "بخش جداگانه‌ای" در کتب دینی "همه پایه‌های تحصیلی" در نظر گرفته شود، علاوه بر اینکه "ضعف شناختی" دانش‌آموزان نسبت به این فریضه مهم الهی برطرف خواهد شد، با اختصاص یافتن "بخشی از کتاب دینی به نماز"، این فریضه مهم جایگاه ویژه خود را در بین نسل جوان و فرهنگ عمومی جامعه بدست خواهد آورد و

در کتب دینی مورد استفاده قرار گیرد، بر انگیزه دانش آموزان و "الگوپذیری" آنان از این نمونه‌های "عملی" خواهد افزود و مجموع موارد الف، ب و ج به عنوان ابزارهای مؤثر، دانش آموزان را از "مرحله شناخت" به "انجام رفتار نماز" تشویق و ترغیب خواهد کرد.

۲- تبیین نقش کاربردی نماز در "همه مراحل زندگی" در مسیر اشاعه فرهنگ نماز در بین نسل جوان:

معمولاً "نفع شخصی" یکی از عوامل مؤثر در "ایجاد انگیزه" است و "داشتن انگیزه" نیز یکی از عوامل مهم در "انجام رفتار" می‌باشد. نفع شخصی انگیزه انجام رفتار (برای رسیدن به نفع شخصی).

بطور قطع از نوجوانان انتظار آن نیست که عبادت آزادگان و احرار را داشته باشند و لذا می‌بایست "فواید و منافعی" که آنان از نماز خواهند برد، تبیین شود تا بدین وسیله انگیزه نوجوانان افزایش یابد و در نهایت آنان را در "انجام رفتار نماز" تشویق و ترغیب نماید.

همچنین پیشنهاد می‌شود که مؤلفین کتابهای

همچنین با استمرار مباحث متنوع نماز در "همه پایه‌های تحصیلی" به استمرار انگیزه نوجوانان در حساس‌ترین سالهای شکل‌گیری هویت مذهبی، کمک شایانی خواهد نمود.

ب) برای تقویت بعد احساسی و عاطفی دانش آموزان در مورد نماز، استفاده از داستانه‌ها، حکایات و اشعاری که جنبه عاطفی داشته و فریضه نماز را توأم با خوشایندی نموده است و احساس خوب و مطلوبی از نماز در نظر دانش آموزان پدید می‌آورد، ضروری است. زیرا همه انسانها (بویژه کودکان و نوجوانان) به مطالبی که به صورت داستان و حکایت مطرح شود، توجه و رغبت بیشتری از خود نشان می‌دهند و از دیگر سو مطالبی را که بدین طریق می‌آموزند، دیرتر فراموش می‌کنند.

(در ضمن چنانچه دروس مربوط به نماز با تصاویر جذاب و کاغذ مرغوب‌تری نسبت به صفحات دیگر چاپ شود، خود عامل مؤثری در پدید آمدن احساسات خوشایند نسبت به نماز خواهد شد.)

ج) در جهت تقویت بعد رفتاری نماز در بین دانش آموزان، چنانچه نمونه‌هایی از اهمیت و جایگاه "رفتار نماز" در زندگی بزرگان جمع‌آوری و

انزجار نسبت به این‌گونه ارزشها نیز بوجود آید.

۱-۲) شخصیت علمی و میزان توانایی دبیران دینی در پاسخگویی به سؤالات مذهبی دانش‌آموزان :

در دوران نوجوانی معمولاً افراد نسبت به اعتقادات گذشته خویش که از طریق خانواده و یا مدرسه فراگرفته‌اند، شک می‌کنند و به عبارتی سنین نوجوانی را " دوران شک و تردید " نیز می‌نامند. حال اگر نوجوان نتواند سؤالات، ابهامات و مشکلاتی دینی خود را در این مرحله از عمر حل نماید و برای آنها پاسخی نیابد، به تدریج شبهات در ذهن وی تثبیت خواهد شد. اما بدون تردید دبیرانی که از توان علمی لازم در پاسخگویی به شبهات دینی نوجوانان برخوردار باشند، علاوه بر اینکه از تشدید این‌گونه ابهامات جلوگیری می‌تایند، با نشان دادن تسوان علمی لازم، در نزد جوانان " محبوبیت " یافته، در صورت تحقق این مهم، توصیه‌های این‌گونه دبیران در مورد نماز تأثیر بسزایی برجای خواهد گذاشت .

۱-۳) وجود رابطه صمیمانه بین دبیر دینی و دانش‌آموزان :

اولین قدم در ایجاد و یا تصحیح رفتار، وجود رابطه دوستانه و صمیمانه است. در صورت تحقق این مهم، اعتماد و پذیرش متقابل بین دبیر دینی و دانش‌آموزان پدید می‌آید و توصیه‌های دبیر دینی درباره نماز مورد پذیرش قرار گرفته، مؤثر واقع خواهد شد.

۱-۴) شخصیت معنوی و مذهبی دبیر دینی و باور به آن در نزد دانش‌آموزان :

تقوای عملی معلم بهترین ابزار در جهت تأثیرگذاری در روان و رفتار دانش‌آموزان می‌باشد. همچنین درس بینش دینی تفاوت اساسی با درس دیگر داشته، به عبارت بهتر در این درس دو هدف اساسی وجود دارد:

الف) اهداف نظری

دینی، نقش و کارکردهای مختلف نماز را در ابعاد اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و ... در تدوین مباحث مربوط به نماز مورد توجه قرار دهند تا نوجوانان از نقش کاربردی این فریضه الهی در همه مراحل زندگی آگاه گردند.

ب) راه کارهای عملی متناسب با یافته‌های حاصل از آزمون فرضیات :

۱- راه کارهای عملی متناسب با نتایج حاصل از آزمون فرضیه اول :

براساس نتایج حاصل از آزمون فرضیه اول، بین محبوبیت دبیران دینی و گرایش دانش‌آموزان به نماز رابطه معنی‌دار وجود دارد و لذا دبیران محترم دینی می‌توانند از یافته فوق به‌عنوان مؤثرترین ابزار در جهت تشویق و ترغیب نوجوانان و جوانان به نماز استفاده نمایند.

اما این محبوبیت چگونه حاصل می‌شود؟
نتایج تحقیق حاضر نشان می‌دهد که " محبوبیت دبیران دینی " در پرتو عوامل ذیل حاصل می‌گردد:

۱-۱) مطابقت بین گفتار و عمل :

دبیران دینی به‌عنوان شاخصهای مذهبی در مدارس و مبلقین دینی محسوب می‌شوند و در آموزشهای دینی و مذهبی و تبلیغ و ترویج ارزشها و باورهای دینی، بطور مسلم تأثیر زبان‌کرداری بیش از زبان گفتاری است (دو صد گفته چون نیم‌کردار نیست). و از آنجا که بعضی از افراد جامعه به لحاظ موقعیت و یا شغلی که دارند (مانند چهره‌های مذهبی، معلمین، بویژه دبیران دینی، والدین و ...) رفتار و حرکاتشان در زیره ذره بین و نگاه تیز بین نوجوانان حساس قرار دارد، می‌بایست در هماهنگی بین گفتار و عمل خویش توجه و مراقبت بیشتری داشته باشند، که در غیر این صورت نه تنها نوجوانان و جوانان به رفتارهای دینی گرایش پیدا نخواهند کرد، بلکه ممکن است در آنان تنفر و

براساس نتایج حاصل از پارامترهایی که فرضیه دوم را مورد سنجش قرار داده است، محبوبیت مریبان تربیتی در پرتو منش الگویی آنان حاصل می‌گردد و هر قدر منش الگویی در رفتار عملی آنان بیشتر تجلی یابد، از محبوبیت بیشتری در نزد دانش‌آموزان برخوردار می‌شوند و در صورت محبوبیت، توصیه‌ها و سفارشهای آنان در مورد نماز نقش مؤثری در ترغیب و تشویق نوجوانان و جوانان به انجام این فریضه الهی خواهد داشت.

۲-۲) بهره‌گیری هر چه بیشتر از ابزارهای تبلیغی جذاب و متنوع:

نوجوان و جوان به دنبال زیبایی و جذابیت است و هر آنچه زیباتر و جذاب‌تر برای وی جلوه نماید، به طرفش متمایل خواهد شد. لذا پیشنهاد می‌شود مریبان تربیتی با بهره‌گیری از پوسته‌های تبلیغاتی جذاب و متنوع، نمازخانه مرتب، زیبا و تمیز، برگزاری مراسم جشن تکلیف به صورت جذاب و شوق برانگیز و سایر ابزارهای تبلیغی، این فریضه الهی را با احساسات خوشایند و مطلوب در نظر

ب) اهداف عملی: دبیر دینی با افزایش شناخت و آگاهی دانش‌آموزان می‌بایست زمینه و مقدمه لازم را برای انجام اعمال و رفتارهای مذهبی در آنان فراهم آورد. اما نیل به اهداف عملی این درس بدون تقوای عملی دبیر سهل‌الوصول نخواهد بود.

۲- راه‌کارهای عملی متناسب با نتایج حاصل از آزمون فرضیه دوم:

بر اساس نتایج حاصله بین محبوبیت مریبان تربیتی و گرایش دانش‌آموزان به نماز رابطه معنی‌دار وجود دارد و ابزارها و عوامل مختلف تبلیغی نیز در صورت جذابیت، نقش مؤثری در گرایش دانش‌آموزان به نماز می‌تواند داشته باشد و لذا توصیه‌های ذیل به مریبان تربیتی ضروری به نظر می‌رسد:

۱-۲) داشتن منش الگویی برای دانش‌آموزان: مریبان تربیتی نیز همانند دبیران دینی به عنوان شاخصهای مذهبی در مدارس محسوب می‌شوند و

۵-۲) سپردن امور اجرایی نماز جماعت مدرسه به خود دانش‌آموزان

نوجوانان جلوه‌گر نمایند.

۶-۲) اعطای نشانهای مخصوص به کسانی که شرکت فعال در نماز جماعت مدرسه دارند و تشویق آنان در جمع دانش‌آموزان .
و...

۳- راه‌کارهای عملی متناسب با نتایج حاصله از آزمون فرضیه سوم :

براساس نتایج حاصله از آزمون فرضیه سوم ، نزدیکترین دوستان افراد در سنین نوجوانی، در صورتی که نگرش مثبت به نماز داشته باشند، در گرایش دیگر همسالان خود به این فریضه الهی نقش بسزایی خواهند داشت . همچنین در صورتی که انحرافات اخلاقی نیز در بین آنان وجود داشته باشد، زمینه کاهش رغبت و تمایل دیگران را به نماز فراهم خواهند آورد. این یافته نشان دهنده تأثیر بسیار زیاد نزدیکترین دوستان و همسالان بر یکدیگر است و لذا توصیه‌های ذیل به خانواده‌ها از طریق جلسات انجمن اولیاء و مربیان ، کلاسهای آموزش خانواده

۳-۲) دقت نظر در رفتار و نحوه برخورد اعضا - فضای انجمن اسلامی یا سایر دانش‌آموزان :

بر اساس یکی از یافته‌های این بخش ، بیشترین نگرش منفی به اخلاق و رفتار اعضای انجمن‌های اسلامی (بویژه در دوره متوسطه) متوجه است . لذا با توجه به نقش الگویی که اعضای انجمن‌های اسلامی می‌بایست در مدارس داشته باشند، در صورت عدم ایفای نقش، نه تنها دانش‌آموزان به امور مذهبی (از جمله نماز) گرایش پیدا نخواهند کرد، بلکه با عملکرد نامناسب توسط این افراد، ضریب آسیب‌پذیری مذهبی در سایر دانش‌آموزان نیز افزایش خواهد یافت و لذا مربیان محترم امور تربیتی می‌بایست بر کارکردهای این انجمن و نحوه برخورد اعضای آن با سایر دانش‌آموزان دقت نظر لازم را اعمال نمایند.

۴-۲) برگزاری مسابقات مختلف کتابخوانی در مورد نماز.

و ... ضروری است :

بلوغ :

در مواردی نوجوانان ، والدین خود را پایبند به نماز معرفی نموده‌اند، اما عدم پایبندی خویش را " عادت نداشتن به این فریضه الهی از دوران کودکی " دانسته‌اند . به عبارت بهتر این گروه از والدین، خود نسبت به انجام رفتار نماز تقید لازم را داشته‌اند، اما در مقید ساختن فرزندان خویش توجه و سعی لازم را اعمال ننموده‌اند. یافته مذکور علاوه بر اینکه خود هشدار است برای تمام والدین ، اهمیت عادت و تلقین در دوران کودکی را نیز تأیید می‌کند، زیرا روح و ایمان مذهبی در دوران کودکی شکل می‌گیرد و زمینه اصلی تربیت در دوران کودکی و در نهاد خانواده نهفته است .

بر طبق بررسی مقایسه‌ای که صورت گرفته است ، افرادی که از دوران کودکی به فریضه نماز عادت نداشته‌اند ، ضریب آسیب‌پذیری آنان از انحرافات دوستانشان بیش از دیگران بوده است . توجه والدین به این یافته ، آسیب‌پذیری فرزندان را از دیگر همسالان کاهش خواهد داد.

۴- راه‌کارهای عملی متناسب با نتایج حاصله از آزمون فرضیه چهارم :

با توجه به نتایج حاصله از آزمون فرضیه چهارم و نقش اردوهای زیارتی - سیاحتی در گرایش دانش‌آموزان به نماز، ارائه پیشنهادی ذیل به مسئولان ذیربط در برگزاری این‌گونه اردوها ضروری است :

۱-۴) استفاده مطلوبتر از ابزار اردوهای زیارتی و سیاحتی :

بر اساس نتایج حاصله وقتی که شرکت دانش‌آموزان در اردو و الگوپذیری آنان از برنامه‌های آن (حضور در مساجد ، اماکن زیارتی ، همدمی با الگوهای مذهبی و ...) در ترغیب نوجوانان به نماز تأثیر بسزایی دارد، می‌بایست از این ابزار مؤثر بهره بیشتری گرفت و دانش‌آموزانی را نیز که تمایل کمتری به نماز دارند (که با دقت نظر مربی مدرسه

۱-۳) دقت نظر در دوستی‌های فرزندان خویش (بویژه در سنین نوجوانی) :
از آنجا که پایه‌های شخصیت انسان در دوران نوجوانی شکل می‌گیرد، چنانچه افراد این دوران حساس و سرنوشت‌ساز را با موفقیت طی نمایند، ضریب آسیب‌پذیری دینی آنان در مراحل دیگر زندگی کاهش می‌یابد و در غیر این صورت همواره در معرض آسیبهای گوناگون مذهبی قرار خواهند داشت . از دیگر سو تحقیق حاضر و همچنین تحقیقات مشابه تأثیرپذیری قوی و مؤثر نوجوانان را از نزدیکترین دوستان خود مورد تأیید قرار داده است . و لذا خانواده‌ها چنانچه در پی سلامت دینی و مذهبی فرزندان خویش هستند، می‌بایست در دوستی‌های نوجوانان خویش بطور غیرمستقیم ابزارهای نظارت و کنترل را بکارگیرند و هرگونه بی‌توجهی و یا کم‌توجهی نسبت به این مهم ، سلامت مذهبی و شخصیت فرزندان را با مشکلات اساسی مواجه خواهد ساخت .

۲-۳) داشتن روش الگویی برای فرزندان خویش :
در پاسخ به یکی از سؤالات باز، نوجوانانی که نسبت به انجام رفتار نماز پایبندی لازم را داشته‌اند ، علت آن را توجه والدین خویش نسبت به رفتارهای مذهبی دانسته‌اند. به عبارت بهتر نوجوانان ابتدا از " مکتب خانه والدین " الگو گرفته، سپس به " مکتب خانه آموزش و پرورش " گام می‌نهند . لذا این مهم می‌بایست مورد توجه والدین قرار گیرد. چرا که در غیر این صورت نمی‌توان از والدین بی‌توجه نسبت به نماز، فرزندان پایبند و معتقد در انجام رفتارهای مذهبی انتظار داشت و آنان را از الگوهای نامناسب در بین دوستان و همسالان نشان برحذر داشت .

۳-۳) ایجاد عادت نسبت به انجام رفتارهای مذهبی در سنین کودکی و تقویت آن در سنین نزدیک به

نماز :

بر اساس یکی از نتایج حاصل از مقولات این بخش، حضور دبیران غیردینی در صفوف نماز جماعت مدرسه و مشاهده آنان توسط نوجوانان، در گرایش ایشان به نماز نقش مؤثری دارد. این یافته مسی‌بایست در گردهمایی‌ها و سایر جلسات در اختیار این دبیران محترم قرار گیرد تا نسبت به اهمیت موضوع و تأثیر حضورشان در صفوف نماز جماعت مدرسه واقف شوند.

۲-۵) نقش مؤثر سفارش‌های دبیران غیردینی در گرایش دانش‌آموزان به نماز :

آزمون فرضیه پنجم نشان داده است که دانش‌آموزان توصیه‌ها و سفارش‌های بعضی از دبیران غیردینی در مورد نماز را در گرایش خویش به این فریضه الهی مؤثر دانسته‌اند و حتی توصیه‌های دبیران غیردینی موجبات تقویت انگیزه برخی از دانش‌آموزان را در انجام نماز فراهم آورده است. لذا یافته فوق رسالت دبیران غیردینی را در جهت اقامه نماز در بین نسل جوان آشکارتر می‌نماید.

منابع و مأخذ

- ۱- قرآن کریم ، سورة روم ، آیات ۳۱ و ۳۲ .
- ۲- مکارم شیرازی ، ناصر و همکاران ، تفسیر نمونه، دارالکتب الاسلامیه، تهران : ۱۳۶۹ ، چاپ هفتم ، جلد ۱۶ ، صفحات ۴۱۸ و ۴۲۰ .
- ۳- ابن اثیر ، به نقل از مطهری ، مرتضی ، فطرت ، انتشارات صدرا، تهران : ۱۳۷۱ ، صفحات ۲۰ و

معمولاً شناسایی می‌شوند)، در این‌گونه اردوها شرکت داد؛ تا از ابزار مؤثر فوق به صورت کاربردی در جهت تشویق و ترغیب دانش‌آموزان کم توجه و بی‌توجه نسبت به نماز نیز به نحو مطلوب بهره جست . (با توجه به جذابیت اردو، هزینه این‌گونه اردوها را نیز می‌توان از طریق خود دانش‌آموزان تأمین کرد) والدین نیز از شرکت فرزندان‌شان در اردوهایی که از طریق مدرسه برگزار می‌شود، اطمینان بیشتری دارند) .

۲-۴) دقت نظر و وسواس در انتخاب مسؤولان، مربیان و عوامل اجرایی اردوهای زیارتی - سیاحتی :

در برگزاری اردوهای زیارتی - سیاحتی ، وسواس و دقت نظر در انتخاب مسؤولان، مربیان و عوامل اجرایی ضرورت بیشتری دارد. به عبارت بهتر در این‌گونه اردوها می‌بایست از مربیان و افرادی بهره گرفت که رفتار و گفتارشان جنبه الهی داشته باشد تا بدین طریق دانش‌آموزان در طول اردو الگوهای مذهبی را مشاهده نمایند. از آنجا که اردو فی‌نفسه برای دانش‌آموزان جذاب و خوشایند می‌باشد، اگر در طول این برنامه خوشایند با مربیانی در ارتباط باشند که خود منش الگویی دارند، نقش بسزایی در اخلاق و رفتارهای مذهبی آنان برجای خواهد گذاشت .

۵- راه کارهای عملی متناسب با نتایج حاصله از آزمون فرضیه پنجم:

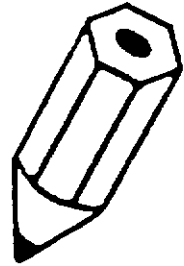
بر اساس نتایج حاصله از آزمون فرضیه پنجم و نقش مؤثر دبیران " غیردینی " در گرایش دانش‌آموزان به نماز، توصیه‌های ذیل به این گروه از دبیران محترم (از طریق گردهمایی‌ها و جلسات مختلف) در مسیر اقامه نماز در بین نسل جوان ضروری است :

۱-۵) حضور دبیران غیردینی در صفوف نماز جماعت و نقش مؤثر آن در گرایش دانش‌آموزان به

- ۴- انجمن اولیاء و مربیان، روابط بین پدر و مادر با فرزندان در دنیای امروز، صفحه ۲۶.
- ۵- افروز، غلامعلی، نقش خانه و مسجد و مدرسه در ظهور و تقویت رفتارهای مذهبی، ارائه شده در سومین اجلاس نماز، به نقل از " نماز پیوند خلق و خالق"، ستاد اقامه نماز، تهران: ۱۳۷۳، چاپ دوم، صفحه ۳۸.
- ۶- افسروز، غلامعلی، مبانی روان‌شناختی رویکردهای تربیت دینی کودکان و نوجوانان، به نقل از " خلاصه مقالات ششمین مجمع علمی جایگاه تربیت"، وزارت آموزش و پرورش، تهران: ۱۳۷۴، چاپ اول، صفحات ۴۰ و ۴۱.
- ۷- افروز، غلامعلی، روشهای پرورش احساسات مذهبی در کودکان و نوجوانان، انتشارات انجمن اولیاء و مربیان، تهران: ۱۳۷۱، چاپ اول، صفحه ۷.
- ۸- افروز، غلامعلی، روان‌شناسی تربیتی (کاربردی)، انتشارات انجمن اولیاء و مربیان، تهران: ۱۳۷۵، چاپ سوم، صفحه ۳۵ و صفحه ۱۴۶.
- ۹- شریعتمداری، علی، روان‌شناسی تربیتی، انتشارات امیر کبیر، تهران: ۱۳۶۹، چاپ چهارم صفحات ۷۷ تا ۸۲.
- ۱۰- قائمی، علی، نگرش و رفتار دینی، انتشارات امیر، تهران: ۱۳۷۴، چاپ اول، صفحات ۱۴، ۱۵ و ۱۷.
- ۱۱- پاشا شریفی، حسن، اصول روان‌سنجی و روان‌آزمایی، انتشارات رشد، چاپ اول، تهران: ۱۳۷۲، چاپ اول.
- ۱۲- نجفی زند، جعفر، نگرش معلمان نسبت به موقعیت آموزشی (روابط معلم - شاگردی) و میزان موفقیت آنان از نظر دانش‌آموزان و مدیران، پایان‌نامه دکتری، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران: ۱۳۷۰.
- ۱۳- به آذین، بی‌رغبتی جوانان به مسائل اعتقادی چرا؟، روزنامه سلام، مورخه ۲۸/۷/۱۳۷۰، صفحه

- ۱۴- شکوهی یکتا، محسن، مبانی تعلیم و تربیت.
- ۱۵- کریمی، یوسف، روان‌شناسی اجتماعی، انتشارات دانشگاه پیام نور، تهران: ۱۳۷۰.
- ۱۶- بخشی از پیام حضرت آیت‌الله خامنه‌ای به سومین اجلاس نماز در بابلسر، ۱۳۷۲.
- ۱۷- بخشی از پیام حضرت آیت‌الله خامنه‌ای به چهارمین اجلاس نماز در شیراز، ۱۳۷۳.
- ۱۸- آیت‌الله جنتی، نماز عبادت فراموش شده، سخنرانی ارائه شده در اولین اجلاس نماز در مشهد، به نقل از "نماز نشانه حکومت صالحان" ستاد اقامه نماز، تهران: ۱۳۷۱، چاپ اول، صفحه ۳۰.
- ۱۹- قرائتی، محسن، نماز و ضرورتها، سخنرانی ارائه شده در اولین اجلاس نماز در مشهد، به نقل از "نماز نشانه حکومت صالحان"، ستاد اقامه نماز، تهران: ۱۳۷۱، چاپ اول، صفحه ۴۴ و ۴۵.
- ۲۰- نجفی، محمد علی، نماز در آموزش و پرورش، سخنرانی ارائه شده در اولین اجلاس نماز در مشهد، به نقل از "نماز نشانه حکومت صالحان"، ستاد اقامه نماز، تهران: ۱۳۷۱، چاپ اول، صفحه ۲۱.
- ۲۱- صفایی فیروزآبادی، صدیقه، بررسی عوامل مؤثر در جذب نوجوانان و جوانان به نماز جماعت دبیرستانهای پسرانه شهرستان یزد، طرح پژوهشی اداره کل آموزش و پرورش استان یزد، ۱۳۷۱.
- ۲۲- شعبانی، زهرا، بررسی عوامل مؤثر در جذب بیشتر دانش‌آموزان به نماز جماعت در شهر اصفهان، طرح پژوهشی اداره کل آموزش و پرورش استان اصفهان، ۱۳۷۱.
- ۲۳- فضائلی، علی اصغر و دیگران، بررسی عوامل مؤثر در میزان گرایشهای اسلامی و عمل به فرایض دینی در بین دانش‌آموزان مدارس راهتمایی و متوسطه استان هرمزگان، طرح پژوهشی اداره کل آموزش و پرورش استان هرمزگان، ۱۳۷۰.
- ۲۴- عباسی سرچشمه، محمود، بررسی علل

ب - م

آغاز معلّی

تابستان از راه رسیده و تعطیلات طولانی را به ارمغان آورده بود. مانده بودم که در این روزهای بلند و تعطیلات زیاد چه کنم. دو، سه تا کار پیش رو داشتم: یا همه روزها را در کوچه و خیابان فوتبال بازی کنم، یا سرکوچه بساط پهن کنم و شکلات، اسباب بازی و ... بفروشم و یا اینکه دنبال کار دیگری باشم. در همین فکرها بودم که به خانه رسیدم. کسی در خانه نبود، تنها نشستم و باز هم فکر کردم. ناگهان به ذهنم رسید که در ایام تابستان به بچه‌ها درس بدهم و معلّی کنم! بله، معلّی!

* * * *

گوشه و کنار خانه را گشتم و یک قطعه فیبر پیدا کردم که می‌توانستم روی آن بنویسم. با رنگی که در منزل داشتیم، تابلویی با این مضمون نوشتم: «توجه، توجه! کلاس تجدیدی، تقویتی برای دانش‌آموزان کلاس اول تا کلاس پنجم ابتدایی». بعد هم دو، سه برگ اطلاعیه روی کاغذ نوشتم. تابلو را سرکوچه نصب کردم و دو تا از اطلاعیه‌های دست‌نوشته خودم را نیز با اجازه خواربار فروش و نانواي محله پشت شیشه مغازه آنها چسباندم، اما

قصاب محلّمان هر چه اصرار کردم اجازه نداد برگ سوم را به شیشه مغازه‌اش بچسبانم، حتّی گفت که اگر اطلاعیه را به دیوار مغازه‌اش هم بچسبانم، آن را پاره خواهد کرد. بعد با لحنی تمسخرآمیز به من گفت: «برو بچه، بزرگ، بزرگها چه درسی می‌دهند که توی نیم وجبی بخوای درس بدهی؟! چیزی به او نگفتم. یعنی اصلاً جرأت نکردم به او چیزی بگویم، چون هیکل درشت و سیبل‌های کلفتش با آن روپوش و پیش بند چرمی که بسته بود، آدم را زهره ترک می‌کرد. فقط به او گفتم: «تو بچه‌ات را نفرست، بگذار با همین تجدیدی‌هاش مردود بشه.» در همین گیرودار دیدم که اصغر آقا دلگشا با دست به من اشاره می‌کند. او روبروی قصابی محل، قنادی داشت و اسم قنادی‌اش هم قنادی دلگشا بود. نزدیکش رفتم. پرسید: «این کاغذ چیه دست؟! گفتم: اطلاعیه است، می‌خواهم به آنهایی که درشنان ضعیف است یا می‌خواهند سال بعد در درسهای جدیدشان قوی بشوند، درس بدهم. او کاغذ را گرفت و نگاه کرد، بعد خندید. اول فکر کردم اصغر آقا نیز می‌خواهد مرا دست بیندازد، ولی نه! اصغر آقا داخل مغازه رفت، چسب را از روی ویترین برداشت و برگ اطلاعیه را به شیشه مغازه چسباند. بعد گفت: خوب، آقا معلّم، حالا برای درس دادن چقدر حقوق می‌گیری؟ این چیزی بود که من اصلاً فکرش را نکرده بودم. گفتم: اصغر آقا پولش مهم نیست، حالا بچه‌ها بیاند، تا بعد...

می‌خواستم از اصغر آقا خداحافظی کنم که یک دانه از شیرینی‌های کشمشی را برداشت و به من تعارف کرد و گفت: «این هم شیرینی معلّی هم محلّی ما. بخور و دهن‌ت رو شیرین

کن. اما یادت باشه که به بچه‌ها خوب درس بدی، کارت معلّمی باشه، نه معلّم بازی!» شیرینی را گرفتیم و تشکر کردم. از مغازه که بیرون آمدم، آقا قصاب را دیدم که با غیظ مازای نگاه می‌کرد، شیرینی را پیش بردم و گفتم: بفرمایید. ولی او به من توجهی نکرد و داخل مغازه‌اش رفت.

یکی، دو روز گذشت. هرکس از سرکوچه ما رد می‌شد به تابلوی فیبری من که با رنگ روغن نوشته بودم نگاهی می‌کرد و می‌گذشت. بزرگترها آن را جدی نمی‌گرفتند. بعضی از بچه‌های همکلاسی نیز فکر می‌کردند این هم یک نوع بازی است و من می‌خواهم الکی معلّم بازی کنم. مادرم نیز دوسه‌بار به من گفت: «پسر برو این تابلو را از سرکوچه بردار، مردم را به خودت نخندون. همه اهل محل می‌گن بچه نیم وجبی که تازه کلاس پنجم رو تمام کرده، می‌خواد کلاس پنجم رو درس بده. چشمت می‌زنن، می‌افتی مریض می‌شی، طوریت می‌شه‌ها...»

اما من تصمیم گرفته بودم که معلّم بشوم، یک معلّم درست و حسابی. با این حرف‌ها هم کنار نمی‌کشیدم.

تقریباً یک هفته از شروع تعطیلات تابستانی می‌گذشت، اما هنوز کسی سراغ ما نیامده بود. نزدیک‌های غروب از جلوی قنادی دلگشا رد می‌شدم، که اصغر آقا مرا صدا زد و گفت: آقا معلّم یک شاگرد برات فرستادم، حتماً رفته در خونه شما. با عجله خودم را به خانه رساندم. ولی دم در خبری نبود. وارد خانه شدم و از مادرم پرسیدم: «کسی نیامده درس بخونه؟» گفت: «چرا یک خانمی از محله پایینی با پرسرش اومده و می‌گه ریاضی بچه‌اش ضعیفه.»

وارد اتاق شدم، تا چشمم به بچه‌ای که همراه مادرش به خانه ما آمده بود افتاد، او را شناختم. او جواد، همشاگردی کلاس سوم خودم بود. با آنها سلام و علیک کردم. مادر جواد با تعجب از من پرسید: «پسر تو می‌خوای به بچه‌ها درس بدی؟!» گفتم: «بله خانم، مگه اشکالی داره؟» گفت: نه، همینطوری پرسیدم. من معطل نشدم و از جواد پرسیدم: مگر در ریاضی نمره کم گرفته‌ای؟ مادرش گفت: «آره، تجدیدی آورده، معلمش باهاش لج کرده و نمره نداده». من خنده‌ام گرفت و گفتم: توی امتحان نهایی کلاس پنجم، سربرگها را می‌بُرند، کسی متوجه نمی‌شه که ورقه مال کیه. حالا جواد بیاد با هم کار می‌کنیم تا ان شاءالله در شهریور نمره قبولی بگیره. مادر جواد که انگار تردید داشت، چیزی نگفت، فقط یک لیوان آب یخ خورد و بعد خداحافظی کرد و رفت.

مادرم بعد از رفتن جواد و مادرش دوباره شروع کرد به نصیحت کردن من، که: «پسر برو اون تابلو رو بردار، مردم رو به خودت نخندون و اگر کاری نداری، کتابهای سال آینده‌ات را بگیر و بخون...» گفتم: نه، من کارم رو از فردا شروع می‌کنم. وقت کلاسها هم صبحها از ساعت هشت تا ده و عصرها از ساعت شش تا هشته. مادرم پرسید: «به چه کسی درس میدی؟ حتماً به من!»

گفتم: «نه، دو تا شاگرد حی و حاضر تو خونه دارم.» بعد برادر و خواهرم را نشان دادم. مادرم گفت: «اینها که تجدیدی نیاورده‌اند!» گفتم: «قرار نیست که تجدیدی بیاورند. اگر سال بعد شاگرد اول کلاس بشند، بده؟! کلاس سوم را به اینها درس میدم.» مادرم مُجاب شده بود، با خودم گفتم: چرا

کمبود امکانات و اعتبارات، تحرک لازم به چشم نمی خورد. در حالی که بررسیهای انجام شده نشان می دهد که نحوه پرکردن ایام فراغت، سهم و نقش مهمی در شکل گیری عادات و رفتار و تفکر و به طور کلی شخصیت انسان دارد.

۲- برنامه ریزی یکی از ضروریات مهم زندگی در هر سطح و زمینه ای است و پیش بینی نیز به عنوان مهمترین جزء آن به شمار می رود. بدون پیش بینی و شناسایی امکانات و توانایی ها عملاً کار در خورتوجهی انجام نمی گیرد. در برنامه ریزی برای خانواده نیز کسانی که قدرت پیش بینی بالایی دارند توفیقات بیشتری به دست می آورند. اما در برنامه ریزی برای اوقات فراغت دانش آموزان، یکی از مواردی که باید مورد توجه و شناسایی قرار گیرد، نیازها، خواستها و علائق آنان است. در اوقات فراغت باید استعداد فرزندان ما شکوفا شود و آنها بتوانند انگیزه های درونی خود را بروز دهند. البته وظیفه بزرگترها برنامه ریزی و مهار اجتماعی و اخلاقی آنهاست تا خطا نروند، ولی کسانی یافت می شوند که پارا فراتر از این نهاده، به جای فرزندانشان فکر می کنند، برنامه می ریزند، دوست می دارند، عشق می ورزند و یا ابراز تنفر می نمایند و از آنها می خواهند که مثل خودشان باشند. در حالی که منظور از گذران اوقات فراغت، سرگرمی ها، تفریحات و فعالیتهایی است که فرد به هنگام آسودگی از کار و فعالیت رسمی و عادی با شوق و رغبت به آن رو می آورد.

۳- اگر تصمیم فرزندمان منطقی و عاقلانه است، باید از او حمایت کنیم و او را از مشکلات سر راه ترسانیم، بلکه برای مقابله با مشکلاتی که پیش می آید وی را آماده سازیم.

این فکر تا به حال به ذهن نرسیده بود؟ دوسه نفر از بچه های همسایه را نیز خبر کردم تا کلاس را از روز بعد شروع کنم. از فردای آن روز معلمی ما شروع شد. البته دوسه نفر شاگرد شهریه بده پیدا شدند که جواد هم یکی از آنها بود. در تابستان آن سال علاوه بر درس دادن، یکی، دوساعت هم در وسط روز پیش یکی از همسایه ها می رفتم و قالی می بافتم و بالاخره تابستان آن سال برای من هم فال بود و هم تماشا. هم معلم شده بودم و درس می دادم و هم کار می کردم که با پول آن می توانستم کتابهای دوره اول راهنمایی را بخرم. اما تعطیلات که به پایان رسید، کار معلمی من تمام نشد. بعد از آن از تدریس کتابهای درسی مدرسه گرفته تا آموزش قرآن در مسجد کار من شده بود، مخصوصاً به واسطه اتفاق مبارکی که در آن سال در زندگی من واقع شد، و آن شروع تحصیل حوزوی در کنار آموختن درسهای رسمی مدرسه بود. سال تحصیلی ۵۳-۵۴ سال شروع معلمی من بود که بحمدالله تا به امروز نیز آن شوق و علاقه با من همراه بوده است.

* * * *

در بازگویی و روایت این خاطره نکاتی چند به ذهن می رسد که شاید برای خوانندگان محترم نیز محل توجه باشد.

۱- تعطیلات طولانی تابستان، روزهای گرم و بلند و ایام بدون برنامه ریزی از مشکلاتی است که اغلب خانواده ها همه ساله با آن دست به گریبان هستند. اگرچه با نزدیک شدن تعطیلات تابستان، موضوع غنی کردن اوقات فراغت دانش آموزان فکر و ذهن برنامه ریزان آموزشی و تربیتی و خانواده ها را اشغال می کند، اما معمولاً به علت تنگی فرصت باقیمانده و

گرایش نوجوانان به نماز جماعت در مدارس متوسطه، دانشگاه کاشان، پایان‌نامه دوره کارشناسی، ۱۳۷۰.

۲۵- کارشناسی مشاوره و تحقیق اداره کل آموزش و پرورش استان گیلان، نگرش دانش‌آموزان راهنمایی و متوسطه استان گیلان نسبت به اقامه نماز جماعت در مدارس، طرح پژوهشی اداره کل آموزش و پرورش استان گیلان، ۱۳۷۰.

۲۶- زندگی‌آبادی، مهدی، بررسی شیوه و روشهای جذب دانش‌آموزان کلاسهای دوم و سوم متوسطه به نماز جماعت، طرح پژوهشی اداره کل آموزش و پرورش استان کرمان، ۱۳۷۱.

۲۷- شهرابی، فرامرز، نقش عوامل مذهبی در میزان گرایش دانش‌آموزان به سیگار، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی وزارت آموزش و پرورش، تهران: ۱۳۶۰.

۲۸- حسینی، میرسعید، نگرش دانش‌آموزان پسر و دختر دوره راهنمایی و متوسطه استان مازندران نسبت به اقامه نماز در مدارس، طرح پژوهشی اداره کل آموزش و پرورش استان مازندران، ۱۳۷۰.

۲۹- همان، بررسی علل و انگیزه‌های عدم حضور برخی از دبیران دوره متوسطه استان مازندران در مراسم برپایی نماز جماعت مدارس، طرح پژوهشی اداره کل آموزش و پرورش استان مازندران، ۱۳۷۱.

۳۰- کمالی‌نهاد، محمدعلی، بررسی عوامل خانوادگی - مدرسه‌ای در گرایش دانش‌آموزان به نماز جماعت، طرح پژوهشی اداره کل آموزش و پرورش استان مرکزی (اراک)، ۱۳۷۱.

۳۰- زواریان، زهرا و دیگران، جایگاه مذهب در اعتقادات عملی جوانان، مجله رشد معلم، وزارت آموزش و پرورش، تهران: ۱۳۷۱.

۳۲- حسن بیگلر، بهروز، بررسی علل و عوامل درون‌مدرسه‌ای مؤثر بر جذب دانش‌آموزان به نماز جماعت، تهران، ۱۳۷۱.

اجازه دهیم که فرزندانمان با انتخاب خود، استقلال را تجربه کنند، زیرا وقتی کودکی می‌فهمد که چه باید بکند و چه می‌خواهد بکند، احساس اطمینان در او رشد می‌یابد و اعتماد به نفس پیدا می‌کند. تأیید تصمیم عاقلانه کودک، زمینه‌ساز همین اعتماد و اطمینان به خویش است.

۴- کودک اگرچه خردسال است، ولی می‌خواهد کوچک نباشد. تعابیری چون نیم‌وجبی، یک‌الف‌بچه و... برای او ناخوشایند است و خطابه‌های اینچنینی را تعدی به شخصیت خویش و نوعی تحقیر می‌شمارد و ای بسا برای رد و طرد این اتهام از دلج‌بازی و انکار وارد شود.

۵- یکی از راههای موفقیت دانش‌آموزان مباحثه کردن است. مباحثه کردن یعنی تکرار درس خواننده شده از سوی هریک از دانش‌آموزان برای همشاگردیهای خودش. این رسمی است که بیشتر در حوزه‌های علمیه متداول است، ولی تجربه دوران تحصیل و تدریس به من آموخته است که اگر دانش‌آموزان را در گروههای سه، چهار نفری تقسیم کنیم و به نوبت به هر کدام از آنها نقش معلم را بدهیم که تدریس کنند و دیگران از او سؤال نمایند، دانش‌آموزان به جای حفظ کردن، درس را خواهند آموخت و پایداری آموخته‌ها طولانی‌تر خواهد شد.

۶- در موفقیت کودکان و نوجوانان علاوه بر خانواده، آشنایان و نزدیکان نیز می‌توانند تأثیر بگذارند. در فرصتهای مناسب اگر کودک و نوجوانی را ملاحظه کردیم که کار خوب و شایسته‌ای انجام داده است، بی‌هیچ شائبه و دریغی کار نیک و شخصیت او را بستايم.